

Культурна ідентичність у вирії суперечливих процесів глобалізації світу //

Наукові записки. Серія «Культурологія». – Матеріали VI Міжнародної наукової конференції: «Культура в горизонті сталих і плінних ідентичностей» (12-13 квітня, м.Острог)». Частина II. – Острог: Вид-во НУ «Острозька академія», 2013. – Випуск 12. – С.309-313.

У феномені глобалізації світу своєрідним чином перетинаються взаємовиключаючі інтенції універсального й партикулярного. Це надає глобалізаційним процесам внутрішньо суперечливого та неоднозначного характеру. Інтенції універсального виражає глобальний вимір економічного життя, фінансових, інформаційних соціокультурних (цивілізаційних) потоків, тоді як партикулярний інтерес відстоюють національна форма політичної влади (держава) та соціокультурної ідентичності (мова, традиції, фольклор тощо).

З другої половини ХХ ст.. каталізатором прискорення глобалізаційних процесів став розвиток комп'ютерних технологій. Утворення глобальної мережі Internet спричинило появу єдиного інформаційного поля – гіпермедіа як результат об'єднання комп'ютерних, телевізійних і телекомунікаційних інформаційних технологій в єдине ціле на ґрунті загальних стандартів передачі даних. Соціокультурним наслідком цих зрушень постав глобалізаційний тиск на життєвий світ людини на ґрунті зростання темпів мобільності знайомства з іншими культурами. Це призвело не лише до збагачення, а й, водночас, до розмивання усталених традицій, фонового знання як джерела некритичних переконань і, зрештою, до болючих проблем на рівні особистості – втрати колективної ідентичності.

Під тиском “Всесвіту Біла Гейтса” чимдалі більш руйнується “Всесвіт Гутенберга”, який був пов'язаний із знаково-символічним відображенням реальності. Internet-користувач немовби розчиняється в “кіберпросторі”. Світ інформаційного суспільства несе загрозу “тотальної симуляції”. Ці процеси на екзистенційному рівні переживаються індивідами як відчуття власної маргіналізації: вони намагаються жити на межі свого власного локального життєвого світу, за який вони тримаються, і глобального, що нестримно наступає. Це породжує неусвідомлену незадоволеність, екзистенційну тривогу та фобії, які виражаються в різноманітних формах протесту, спрямованих на захист традиційних життєвих світів.

Глобалізація інформаційного поля призводить до стирання державних кордонів, елімінації відстані між людьми, формування віртуальної спільноти з власним етичним кодексом та специфічною культурою (кіберкультурою).

Світоглядні настанови кіберкультури перетинаються з основними ідеями постмодерністської філософії – плюралізм, децентрація, інтертекстуальність, індивідуалізм, які покликані легітимувати свободу індивіда проти всіх форм цензури тоталітаризованої державної влади та контролю з боку будь-яких соціальних інститутів. Кіберкультури

притаманний плюралістичний характер доби постмодерну, що найкраще виявляє себе у феномені індивідуалізації культури як безкінечне подрібнення культурних зразків аж до перетворення культури в дисперсний коктейль. Це загрожує, зрештою, релятивізацією культурних цінностей та розчиненню феномену мультикультуралізму у вирії мікрокультуралізму. У цьому сенсі "кіберкультурний глобалізм" доведений до логічного кінця постане не лише кінцем історії, ідеології тощо, а й культури.

Проте глобалізм виявляє себе ще й як універсальний технологізм, що неодмінно веде до монокультурної стандартизації мікрокультурного розмаїття. У процесі становлення глобальної цілісної системи культурні відмінності не так збагачуються, як нівелюються та уніфікуються за моделлю західної, зокрема американської культури. Тому-то на статус загальнолюдських висувуються цінності Заходу, ліберально-ринкової демократії, які утворюють ядро монокультури глобального світового відкритого суспільства. Але, оскільки розвиток цього суспільства визначають засади технологічної раціональності, воно неодмінно здобуває ознак тоталітарного, стає технологічно закритим, з огляду на технологічні можливості тотального контролю за людиною: локально встановлена і глобально організована павутина електронного стеження за людиною, електронні дисциплінарні фінансові технології, паспортна система з елементами електронної ідентифікації особи тощо.

У процесі глобалізації держави стають дедалі більш мультиетнічними. Поруч йде тенденція до утворення монокультурності світу, яка стимулюється глобальним ринковим механізмом, з його прагненням до універсалізації та уніфікації. Космополітичні процеси утворення світового села супроводжуються заміщенням культури цивілізацією. Енергія культурної людини спрямована всередину, а енергія цивілізованої людини – на зовнішнє (О.Шпенглер). Культура – це душа народу (його життєвий світ, джерело смислів та цінностей, тоді як цивілізація – це його інтелект (рацію).

Оскільки екзистенційною засадою етносу є культурний чинник (а нації – політичний), розмивання місцевих культур детермінує виникнення феномену так званого „етнічного ренесансу” – етнорегіональної реакції з боку ковітальних спільнот як компенсаторного механізму реанімації ковітальної єдності. У нових регіональних ковітальних спільнотах поступово зростає усвідомлення своєї етнорегіональної самобутності, що призводить до появи на державному рівні сепаратистських процесів і, зрештою, до делегітимації існуючих національних державних утворень.

Проблема монокультурності у площині міждержавних стосунків здобуває виміру одновекторного тиску Заходу на Схід (культурний імперіалізм). Традиційно здобутки західної цивілізації пов’язували з високим рівнем науки і техніки, ринковою економікою. Неабиякий гуманістичний потенціал містили в собі ідеї прав людини та демократичного правління, поєднанні в образі демократичної правової держави. Попри це дедалі більш втрачає свою переконливість місія Заходу як поширювача гуманістичних ідеалів. Сьогодні вже досить сумнівним сприймається право Заходу

нав'язувати іншим культурам як домінуючу свою культурну форму. Відтак дедалі більш усвідомлюється нагальна потреба в інтеркультурному дискурсі.

Здається, що практика інтеркультурного дискурсу вже успішно реалізується. На перший погляд утворення тіла глобальної культури і всесвітньої системи національних культурних відносин відбувається в умовах комунікативної взаємодії різних культурних форм співжиття та їх збагачення. Проте взаємодія культур сьогодні часто-густо обертається ілюзією взаємодії. Сьогодні на світовій арені в соціокультурних відносинах дедалі чіткіше визріває тенденція на нівелювання культурних відмінностей, зруйнування Іншості, сприйняття іншої культури за законами ринку. В інформаційному суспільстві діє механізм знеособлення індивіда; наявні відверті ознаки маніпуляції масовою свідомістю, шляхом нав'язування хибних потреб здійснюється продукування одновимірної людини (Маркузе) та людини-маси (Ортега-і-Гасет).

Тож глобалізаційні процеси неодмінно породжують конфлікт ідентичностей і толерантності. Ідентичність як здатність людини до самоусвідомлення своїх ціннісних настанов у співвіднесенні з історично-часовою і просторовою локалізацією, соціально-статусною, ролевою структурою, а також, конкретною спільнотою, зазнає тиску з двох боків: з боку універсальних культурних стандартів (вестернізація) та з боку культурного розмаїття світу.

Глобалізацію сучасного світу слід розглядати як процес об'єктивний. Глобальний світ є даність, реальність. Відтак на порядок денний висувається питання створення цілісної, глобальної етики. Щоб зняти моральний дефіцит глобалізму, глобалізаційні процеси у царинах політики, економіки і культури мають бути спрямовані передусім в перспективу утвердження гуманістичних цінностей. Інтеркультурний діалог на засадах толерантності має буде сприяти утворенню, зрештою, космополітичної культури, яка мусить бути якомога більш інклюзивною, включати в себе різних, навіть ворожих один одному суб'єктів. Така глобальна культурна ідентичність здатна стати антидотом проти загроз сучасного глобалізаційного розвитку світу. Однак, очевидно, як з моральної, так і з політичної точки зору накидати покрив універсальних правил на все людство без дискусивного їх обговорення було б неправильним.